

Mate Dolenc

TRI KOMIŠKE FACENDE

Nenadoma sem zaslišal nekoga, ki je klical moje ime. Zakaj me ne pustijo spati in sanjati – zakaj me motijo, ko mi je najbolj lepo, sem si mislil, in skušal še malo zadržati trenutek, ko bom odprl oči. Črne stene, ki se strmo spuščajo proti dnu, so se mi spodmaknile, morje je nekam odtekalo, bliskanje srebrnih rib je potemnelo, zagledal sem stene sobe, rob okna, za oknom, hvalabogu, kos vinograda in kamnite škarpe, kar je dokazovalo, da sem nekje na morju, tam, kjer sem najraje... torej odtekajočih sanj ni toliko škoda...

»Zbudi se,« je nekje nad mano rekel Ferdo (ali pa kdo drug, bilo nas je več in zmerom je kdo sitnaril, čemur se ne da izogniti niti na morju).

»A je spet bonaca?« sem vprašal in budnost se je vračala vame, zmerom bolj sem bil vesel, da sem res na morju, da nisem samo sanjal, samo nekam zgodnja jutranja ura me je motila – zunaj še ni bilo tople barve sonca, ampak hladna jutranja modrina.

»Prišli so pote,« je rekel glas nad mano, »da te peljejo na Jabuko.«

To je pa že nekaj drugega! V trenutku sem dojel rano uro – slovenskih fantov grob – in zakaj me je bilo treba tako zgodaj zbuditi. Z jadrnico so prišli pome, da me peljejo na Jabuko – na ta najbolj fantastičen kraj na Jadranu (da ne rečem na svetu), ki ga tako malo ljudi pozna, kamor ne vodijo morske poti, kraj, ki se mu ladje izogibajo in navtični turisti sploh ne vedo zanj, samotno črno čer, ki se je skrila očem, čeprav je nekje na sredini, v samem srcu ozvezdja Jadran. Do tja je namreč z otoka Biševa, na katerem so me pravkar zbudili, kar štiri ure vožnje z jadrnico, zato je treba na pot čim prej, brž ko se prikaže prva dnevna svetloba.

Krmežljivost na jadrnici hitro mine, vetra je dovolj, jadrnica, nagnjena na bok, pod napetimi jadrji, leti proti nenavadnemu pojavu, vulkanski čeri z imenom Jabuka (Jabolko), ki se dviga iz velike globine šestindvetdeset metrov visoko – trideset metrov višje, kot je visok ljubljanski Nebotičnik – obplavaš pa ga okrog in okrog v pičlih desetih minutah, tako majhen je po obsegu.

Človek bi se zdaj vprašal – kaj vendar je tako posebnega na tej čeri, da me tako vleče tja, in zakaj je sploh komu treba pluti k njej, če je tako daleč in na njej ni drugega kot kamenje in nekaj bodičastih rastlin?

Prav zato, bi se glasil moj odgovor. Vleče me tja, kjer na videz ni nobenega smisla: prav zato, ker je tam samo črna skala, ki je nekoč v obliki vulkana privrela z dna in zrasla tako visoko; v njej je magična moč, ki ladjam, ki plujejo v bližini, zmede kompasne igle (čeprav ni magična, ampak magnetna). Tisočletja so se je ladje izogibale, čeprav jim je hkrati, ko so jo mornarji gledali od daleč, služila za kažipot. Celo brodolomci s potopljenih ladij so se Jabuki izognili, saj na njej ni

mogoče privezati niti rešilnega čolna, v viharju pa bi človeka, ki bi se povzpел na čer, kmalu odneslo. Edini, ki so redno obiskovali Jabuko, so bili komiški ribiči, ki so lovili jastoge. Jabuka je njihova, je pojem njihovega poguma in vzdržljivosti, njihove zgodovine, ki je velika zgodba o bonaci in vetrovih, o ribah in jastogih, o mrežah, trnkah in vršah, o delu Jadrana s starim ribiškim mestecem Komižo v sredini.

Kot bi z obale vrgel ploščati kamenček-žabico v morje, ležijo Vis, Biševo, Brusnik in Svetac eden za drugim na gladini, medtem ko zadnji v vrsti, Jabuka, poskoči visoko v zrak, preden za zmerom potone, prav tako kot kamenček-žabica. A žabica je majhna stvar, tukaj pa raste iz morja, od daleč kot plavut morskega psa, potem pa zmerom bolj kot divja in nevarna čer, Jabuka, nesmiselni cilj naše poti.

Tiho zdrsнем v morje. Ne v vodo! Temu tukaj pač ne moremo reči »voda«! To je tisto, čemur radi rečemo »pravo morje«. Navpične črne stene se spuščajo v temo brez dna. Seveda je nekje dno, tudi do devetdeset metrov globoko, do kamor pogled ne seže. A pogled, ki ne seže, prestreže – jato zobatcev, ki se pasejo okoli skalne terase; mrgolenje modrih ušat, ki so tukaj vsaj enkrat večje kot kjerkoli drugje na Jadranu; daleč spodaj jo briše mimo jata en meter dolgih gofov; iz luknje pod kamnom, komaj dva metra pod gladino, gleda glava murene, pisane morske kače, ki ni kača, ampak riba, in se je vsi bojijo, ker ima strupen ugriz...

Veliko morje in ribe, torej... A tukaj je še nekaj več! Štirje križi, narisani s katranom na steno, tik nad morjem. Ob njih črke, kratice. Razmišljam, kaj bi to pomenilo, kdo je šel risat križe tukaj, na tako brezzveznem, nesmiselnem kraju? In se spomnim – štirje ribiči so tukaj utonili. Tukaj, kjer jaz plavam, sicer v podvodni obleki in s puško v roki, a vendar je to samo turistično namakanje – tukaj se je nekoč razbila ribiška barka in štirje ribiči so potonili do dna – v tisto temo, ki je konec sveta. In neki drugi ribiči so jim narisali križe na grob.

V tem trenutku je Jabuka, črna čer sredi morja, zame iz trdne, otipljive snovi, ki jo lahko primem, na katero se lahko naslonim, ob katero se lahko boleče udarim. A zmerom ni tako. Včasih je ni videti niti s sosednjih otokov niti iz bližine. Ob dolgotrajnem jugu, pa v vroči bonaci, kot da zgine s površja morja. Ko pa pihne burja, ko mrzli veter s kopnega razpiha oblake in meglice in vodne hlape in vročinske sopare, takrat je videti Jabuko od vsepovsod, kot osamljenega velikana, ki je vstal z dna.

Zvečer, ko se umiri še tisti nežni mornik, ki je pihal popoldne, naš kapitan sprejme nenavadno odločitev. Prenočili bomo na Jabuki. V Betlehemu. Tako se imenuje polkrožna vdolbina, od zgoraj zaščitena s previsom, v katero se lahko stisne nekaj manjših čolnov, ali ena manjša jadrnica. Kljun in krmo privežemo na kamnita stolpčica, jambor skoraj seže do svoda, morda manjka en meter – a svod nas ščiti pred kamenjem, ki bi se utegnilo odkrušiti in zdrsni na nas. Tako se privezujejo komiški ribiči. Po pravici povedano je okoli Jabuke še nekaj mest, kjer lahko manjše čolne privežejo ali celo zasidrajo – a le v stabilnem vremenu. Vse drugo je brezglavo tveganje. Nekoč – in mogoče včasih tudi zdaj – je bilo treba tudi tvegati. Za jastoga, za slano sardelo, za sol in za kruh.

Jadrnica tiči v Betlehemu, kot v jaslih. Kakšno ime za vdolbino v živi skali! Tukaj je marsikateri ribič preživel marsikatero viharo noč – brez spanja, premražen in žejen, a živ. O tem pripovedujejo zgodbe stari ribiči v Komiži. Zanimivim zgodbam iz svojega življenja, včasih pomešanim s pravljicami, pravijo »facende«.

Pa naj povem še sam eno facendo! Prav iz tiste noči, ki smo jo preživeli na Jabuki. Noč se je spustila na črno čer in v začetku je bila skoraj tako črna kot kamniti Betlehem, v katerem je gorela samo ena luč, v kokpitu naše jadrnice.

Kasneje pa je pripotoval mesec čez nebo in ko sem se nekje okoli polnoči priplazil iz kabine, da spustim iz sebe ostanke vina, ki sem ga zvečer popil, sem zagledal pred sabo prizor, ki ga ne bi mogel videti nikjer na kopnem, ampak samo na morju. Po vsej morski ploskvi je bila razlita mesečeva svetloba, po njej pa so ob obali razposajeno čofotale majhne, skoraj prosojne deklice. To so vile z Velebita, mi je šinilo skozi možgane, vile, ki se hodijo v posebnih nočeh kopat na Jabuko. Ni jih bilo veliko – mogoče dvanajst – in plavale so sem in tja po bleščečem morju, in čeprav njihovih glasov nisem slišal – vsaj ne razločno – sem vedel, da se smejejo in na svojih kosmatih licih sem čutil kapljice morja, ki so jih pršile po zraku. Nekaj časa so se tako igrale pred mojimi očmi, potem pa so odplavale za vogal, za rob kamnite stene. Še bi jih rad opazoval – komu drugemu pa se še ponudi priložnost, da bi opazoval vile na Jabuki? – zato sem stopil na kljun jadrnice, prestopil nizko aluminijasto ograjo in šel naprej po vrvi, s katero smo bili privezani na eni strani Betlehema, do otoka. Z lahkoto sem se povzpел na skalo, našel dovolj oprijemališč za roke in prostora za noge in plezal naprej, do položnega rtiča, ki se je na eni strani stegoval v morje, na drugi pa se dvigal visoko navzgor, k vrhu čeri, na kateri je prav v tistem trenutku sedel mesec. Vil v morju nisem več videl in mislil sem si, da so se napotile proti vrhu otoka. Nekaj časa sem se vzpenjal po strmini navzgor, da bi jih dohitel. Ne, na vrh ne morem, me je obšlo, prestrmo je. V tistem trenutku sem zagledal ob svojih stopalnih rdeče cvetove, ki so utripali kot majhne, rdeče lučke. Sklonil sem se, da bi si enega utrgal – a me je nekaj zadržalo, kot da bi me od zadaj za ramo prijala mehka roka. »Ne.« je rekel dekliški glas za mano, »ne utrgaj je. Če jo utrgaš, se ne boste srečno vrnili.«

Ko sem se počasi obrnil, ni bilo za mano nikogar. Stal sem sredi vzpetine nad morjem, obrnjen proti jugu, kjer je bil otok Svetac, za njim Brusnik, za njim Biševo, za njim Vis... Proti njim je vodila mesečeva steza, naša pot nazaj. Ne, usode ne bom izzival – dostikrat sem jo in najbrž jo še bom, a ne tako, da bi si utrgal vilinski nagelj z Jabuke. Ribiči mu rečejo po komiško »gariful«, strokovno latinsko pa je »*Dianthus multinervis Visiani*«.

V resnici tega garifula že dolgo ni več. Izumrl je nekje v sredini tega stoletja. Po starem izročilu naj bi skupaj z garifulom izumrlo tudi komiško ribištvo. To se je po svoje tudi zgodilo. Čeprav so Komižani še danes dobri ribiči, niso niti senca tega, kar so nekoč bili. In čeprav so v morju še ribe in jastogi, jih že dolgo ni več toliko kot nekoč. Zato Jabuka večinoma sameva sredi Jadrana in le redko kdo se napoti k njej iskat smisel ali nesmisel – ali vilinski nagelj, ki ga ni.

Torta s Palagruže

Da, torta.

Spet eden teh dni. Pardon, eno teh juter. Najlepših in najljubših. Zvalim se iz popolnoma poševno ležeče postelje in se po strmih lesenih stopnicah povzpnem do vrat, ki vodijo iz kabine v kokpit. Saj vemo, kako je to – usta so še suha, veke nočejo stati pokonci in v trebuhu tišči, kot da je v njem balon. Seveda, mehur je poln. Zelo je še zgodaj, pa nobeden ne sili k vstajanju, vse je tiho in mirno – če ne štejem šumenja valov in hitrega drsenja jadrnice – ti moraš pa vstati, ker to hoče mehur. Ampak je toplo, kljub jutru; in jadrnica drvi po morju; kaj je tiščanje mehurja v primerjavi s temi rajskimi dejstvi! Saj ko bom stopil na plano, ne bom zagledal stolpnic in avtomobilov, kakšnih smetnjakov in namrščenih ljudi, ki hitijo v službo; ne, zagledal bom odprto morje, dolge, ulekne valove, po katerih drsi

jadrnica, modro nebo, kakšen stratus ali kumulus na nebu... in prijatelja Milana za velikim krmilnim kolesom. In to videti... in ne umreti! Svojih stotrideset kilogramov je odel v belo beduinsko oblačilo, ali po domače, svojo spalno srajco, in na glavi ima nekakšen turban, menda iz brisače, pod njim pa njegovo ostro oko (izza debelih očal) strmo zre naprej iz goščave široke brade, naprej, naprej, in samo naprej. Menda je že opolnoči prevzel krmilo in preživel ves ta del noči za njim, s pogledom, uprtim zdaj v kompas, zdaj v daljavo pred sabo – a kako ne bi bilo tako, saj je pesnik po poklicu in kdo bi vedel, kakšne pesmi so mu privrele v dušo na belih jadrnih te temne noči. Mogoče novi Soneti, pa ne nesreče, ampak Soneti čiste sreče, ki ga je pred kratkim odela v Srajco srečnega človeka?

In torta? Pride. In Rosseherre. Rosseherre pšeničnih las in modrih oči. Človek pluje po morju in sreča vse mogoče, živali, ljudi, pojave – pa se zgodi, da sreča tudi dekle, ki je nikoli ne pozabi. Tudi če ji ni ime ravno Rosseherre...

»Hej, saj je že tik pred nami!« vzkliknem, ko pogledam čez kabino v smeri plovbe. »Kaj je pred nami?« vpraša Milan. »Palagruža!« odgovorim.

Pol noči je vozil v pravi smeri, po kompasu, proti Palagruži, pa je ni opazil, ko je bila že tik pred njim! To se lahko zgodi le pesniku, ki gleda dlje od blizu...

Dviga se iz morja, kot prikazen, kot morski grad, kot otok iz izmišljije. Pred leti sem že bil na Palagruži, celo dvakrat že. Nikoli več si je nisem izbil iz glave. Tako trdno se mi je zasedla v spomin, da skoraj ni bilo dneva – leta in leta – da ne bi vsaj enkrat pomislil nanjo. Kakšno čudo je to, da pusti tak vtis na človeka? Kakšna začaranost – če ne kar ljubezen – je to, da si neprekinjeno želiš vrniti nekam, kjer si že bil, in da venomer tuhtaš, kako bi to uresničil? Kajti na Palagružo ni lahko priti. Na Palagružo ne vozijo redne proge ne turistične ladje. Na Palagruži ni turističnih ribjih piknikov. Na Palagruži je samo... Kaj je pravzaprav Palagruža?

Palagruža je kopica skal, ki ležijo posejane na površini kakih dvajsetih kvadratnih kilometrov, prav na sredi Jadrana. Od nje je enako oddaljen otok Lastovo na eni strani, kot italijanska obala na drugi. Je najbolj oddaljen hrvaški otok, najbolj samotni, najbolj divji, najbolj morski. Ko se po petih urah plovbe z Lastova bližaš Palagruži, vstaja iz morja kot duh davnih časov posnetek iz dobe nastajanja sveta, kot prizorišče najbolj fantastične morske pravljice. Na najvišjem vrhu, devetdeset metrov visokem, Vele Palagruže, stoji svetilnik, ki ponoči meče svetlobni signal v premeru šestdesetih kilometrov okrog sebe. Zgradili so ga avstro-ogrski inženirji leta 1875 in od tedaj skoraj neprekinjeno – razen v nekaj letih vojne – obratuje, ne da bi mu spremenili tehniko; deluje na plin, olje in velikanska vrtljiva zrcala, ki jih vrti vztrajnik, navit na roko. Zato v svetilniku živita dva svetilničarja z ženama, včasih tudi z majhnimi otroci; ko morajo otroci v šolo, pride na svetilnik druga družina. Z majhnimi otroki ali še brez njih... Kot moja Rosseherre.

Ko so svetilnik zgradili in je bila na njem avstro-ogrska državna komisija, da mu izda »obratno dovoljenje«, se je zgodil potres. Gospode je dobro pretreslo, a veliki stavbi in stolpu se ni zgodilo nič. Svetilnik je dobil »obratno dovoljenje« brez težav.

Sedem sto let prej se je na Palagruži ustavil papež Aleksander (zdi se mi, da je imel pred imenom številko 11) in požegnal menihe in benediktinski samostan, ki je bil tedaj tam. Na tistem majhnem kosu zemlje, ki leži, ujeta med skale, na vrhu otoka, so menihi gojili zelenjavo in celo pšenico.

Vse mogoče vojske in mornarice so šle čez Palagružo, od vseh najdlje in najbolj trmasto pa se je držala vojska komiških ribičev – oboroženih z mrežami in sodi za soljenje sardel. Tudi po sto komiških ribiških ladjic – gajet – hkrati se je gnetlo na tem pravzaprav majhnem lovišču.

»Sem mar tukaj, pod temi bleščečimi zvezdami, na asteroidu Malega princa? Sem na otoku med zvezdami ali na zvezdi med otoki Jadranske galaksije?« se sprašuje komiški pesnik Joško Božanić v spisu o Palagruži. Stoji na vrhu svetilnika, pod zvezdami, ki nikjer bolj ne žarijo, med morjem in nebom, med dvema jadranskima obalama, med dvema časoma, med dvema svetovoma... Kot jaz zdajle. A potem se s svetilničarjem Nikolo spustiva po strmih in polzasto zavitih stopnicah nazaj v hišo, v kuhinjo, kjer nam vsem prijazno postreže njegova žena, deklica s pšeničnimi lasmi in modrimi očmi, Rosseherre. Seveda ji ni tako ime. Tako je ime deklici iz knjige Morje, ki jo je napisal neki Bernhard Kellermann. Še nikoli nisem srečal resničnega bitja, ki bi bilo tako podobno bitju iz knjige, kot je ta mlada žena v svetilniku podobna Rosseherre iz Morja. Kot da je prišla s svojega bretonskega otoka na Palagružo, da se utelesi pred mano.

V skromni kuhinji mlade svetilničarske družine jemo napolitanke in pijemo vlahovac. Zunaj je noč, ki jo vsakih nekaj sekund ošine zlati snop svetlobe svetilnika. Na drugi strani mize sedi Rosseherre z bretonskega otoka, (otoki na francoski strani Kanala med Anglijo in Francijo), komaj kak mesec čez dvajset let ima in nič dalmatinska ni, čeprav JE Dalmatinka, s Korčule – le kako se je znašla ta lepota severa tukaj, na jugu... Kako se lahko tako utelesi bitje iz knjige?

»Na povratku iz Dubrovnika se spet oglasimo,« smo rekli ob slovesu.

Prenočimo na Mali Palagruži, v zalivčku Medvidina, med dvema rtoma Kamikoma – enim od oštra in drugim od tramontane – dveh vetrov, ki pihata, kadar pihata, vsak iz svoje smeri. Skoraj nič ne spim, ampak vso noč poslušam čudne glasove, kot bi jokali nesrečni otroci, in šele zjutraj ugotovim, da so bile to čigre, galebom podobne ptice, ki bivajo v skalnih razpokah nad morjem. Ko dvignem obraz proti nebu, vidim zvezd, kot bi nasul žitna zrna v skledo, vesolje je gosto kot morje in morje se blešči kot vesolje... Zgoraj, v svetilniku, je mala Rosseherre legla k možu v posteljo.

To je bilo tistega leta pred začetkom najnovejše balkanske vojne. Sprehajali smo se po Dubrovniku, nekaj mesecev preden so ga začeli bombardirati črnogorski barbari.

Teden dni kasneje se vračamo na Palagružo, z južne strani, mimo malega otoka Galijole, kjer nam ribič, ki mu rešimo v dno zataknjeno mrežo, podari vse, kar je v njej – škarpeno in tri jastoge.

Rosseherre pa nas pričaka s torto. S pravo torto, obloženo s sadjem – iz konzerve, a vendar... Nikoli ni nihče od nas jedel torte, ki bi prišla tako zelo od srca. Brž ko je Rosseherre (ali kako že ji je bilo ime) videla našo jadrnico, ko smo bili še zelo daleč, za dve uri plovbe – z vrha Palagruže se daleč vidi – jo je začela peči. Ko smo se zasidrali in pol ure pozneje prisopihali devetdeset metrov visoko do svetilnika, je bila torta pripravljena. Mi smo prinesli belo štajersko vino.

Spet je sedela Rosseherre na drugi strani mize in spet sem skrivaj pogledoval v njene modre bretonske oči in se čudil: kako se je moglo zgoditi, da je prišla v knjigi izmišljena deklica s severnega morja v ta svetilnik sredi južnega Jadrana?

Proti običajnemu pravilu, da gre v tretje rado, tukaj v tretje ni šlo. Karkoli sem poskušal, do danes mi ni več uspelo pluti na Palagružo. Zmerom je prišlo nekaj vmes.

Rosseherre je zdaj že malo starejša, a gotovo še vedno lepa. Najbrž je ni več na svetilniku. Sta odšla z možem na drug svetilnik, na kopno, v kakšno drugo deželo? Kje je? Ali se je vrnila v knjigo, iz katere je prišla?

Večerja v Zatonu

Težko rečem, kdaj sem ga prvič videl. Pravzaprav od nekdanj živim z mnogimi od njih. Različni so, prišli so iz različnih smeri in časov in se pojavili na različne načine. Vendar je eden, ki je kar pogost, posebno, kadar plujem po Jadranskem morju. Pojavlja se iznenada, največkrat ponoči, ob nočni straži, pri krmilu, a tudi ob jamboru in na kljunu. Včasih tudi v krčmi ali na plaži. Zelo je podoben klasičnim duhovom, tipičen mornar, tudi pipo kadi...

Skoraj – in kar se tiče napetosti zgodbe, žal – ne morem reči, da sem ga zagledal »neke temne noči brez zvezd« ali »v neki vihar ni noči« ali pa je »vstopil v krčmo in v trenutku je zavladala tišina«. Poznam seveda tudi takšne, pravkar omenjene duhove, a to ni ta. Drugi prihajajo iz zelo daljne preteklosti; za mnoge so najbolj zaslužne knjige mojega otroštva. Kako naj bi pozabil kapitana Ahaba iz Belega kita, Wolfa Larsena iz Morskega duha, Gordona Pyma ali divjega kapitana Silverja iz Otoka zakladov? Duh, o katerem tukaj govorim, pa ni prišel tako od daleč. Komaj kakih dvajset let je star... pa že to je precej, kako vražje hitro teče čas in kako hitro nastajajo novi duhovi!

Nekoč med Piranom in Portorožem ni bilo velikanskega hotela Bernardin. Tam je bila ladjedelnica, kjer so popravljali – in nekoč tudi gradili – čolne in jadrnice, majhne ribiške ladje, a tudi prekooceanske tovarne ladje. Cesta je bila speljana tik za obzidjem ladjedelnice, tako da so večje ladje morale čeznjo in takrat smo se s kakšnim starim avtomobilom peljali skoraj dobesedno pod ladijskim vijakom. In tam je kraj – bolje rečeno, je bil – od koder je začel prihajati ta duh. Vidim ga v črno-beli fotografski tehniki; takrat še nismo uporabljali barvnih filmov. Je kot stara fotografija, v katero se zmerom rad zamišljam zagledam.

Na eni strani tovarna ladja s krmo na cesti, potem množica čolnov vseh vrst in na drugi strani, na vrhu poševnega navoza za barke – jadrnica. Jadrnica brez koščka plastike, popolnoma lesena in po pripovedovanju stara kakih devetdeset let. Ime ji je bilo Lepša. Tudi ta jadrnica je danes duh. Ko je bila mnogo let pozneje privezana v Piranu ob obali, po kateri gre cesta, se je nanjo zvrnil avtomobil. Čeprav so jo popravljali, si ni nikoli več opomogla. Oddaljila se je. Čisto počasi. Odplula je. A včasih se – čisto počasi – vrne! Pripluje! Po mirnem morju, po bonaci, se izlušči iz megle časa...

To jadrnico smo morali pobarvati, preden z njo odplujemo v južni Jadran. In jo prej ostrgati – od zunaj in od znotraj. Meni je bila poverjena notranjost. Ni bilo stojne višine, kajti Lepša je bila starinska športna jadrnica brez udobja, tudi ni imela ne kuhinje ne stranišča. Ko sem jo od znotraj drgnil in barval, se nisem mogel vzdržati. Po nekaj urah, prebitih v njej, sem bil upognjen kot notredamski zvonar. Tudi line se niso odpirale, vonj barve je šel lahko ven samo skozi vrata, in to zelo nerad. Omamo, ki je temu sledila in mi zameglila glavo, sem oplakoval s pivom. Za plovbo ni bilo nobenih avtomatskih vinčev in železnih zajl, ampak samo klasični škripci in vrvi. Pa kaj bi pravil o tem – fotografija je črno-bela!

Duh nas je kruto gonil pri delu. Takrat še ni bil duh. Bil je svetlolas možakar, štirioglat kot omara. Imel je mornarsko majico in je kadil pipo. Usta so mu bila precej postrani urezana v obraz. Iz štosu si je včasih nadel na glavo ponarejeno kapitansko čepico. Včasih pa volneno kapo. Bil je že znan jadrlec in je napisal učbenik za jadranje in vodenje čolnov.

Bili smo štirje – on in še trije. Zvečer, po strganju, piljenju, drgnjenju in pleskanju, smo šli v gostilno, vsi omotični od kemičnih barv, sonca in piva, ki smo

ga spili čez dan. Zvečer pa smo pili vino, kadili in se ga napili, saj je bilo pred nami moje rojstno potovanje z jadrnico po Jadranu – za tri od nas naša prva plovba.

Nismo imeli notranjega motorja, ampak majhen tomos, ki je le redko deloval. Na čolnu je deloval samo v eno smer. Nazaj smo zmerom veslali. Na jadrnici pa je, kot pomožni motor, deloval samo, kadar ni bilo treba. Bil je eden prvih motorjev iz Tomosa v Kopru, reklo se mu je »lamo«. Baje so bili vsi drugi motorji iz te tovarne odlični. No, ta ni bil. Že takrat je bil raje duh kot živ motor.

Trattoria Da Mario, v ozki uličici v Piranu. Dobro ga vidim, fanta štirioglatega, kako se baše z ribo. V tej krčmi smo bili vsak večer, v času drgnjenja in barvanja Lepše. Imeli so znosno domače vino in poceni hrano. Fotografija je, seveda, še zmerom črno-bela. Grozno dolgo je že tega!

Včasih seveda duh pride tudi »v temni noči brez zvezd«, pa tudi v »svetli noči, polni zvezd«. Ob jamboru stoji s pipo v roki, postrani se smeji in gleda malo naprej, malo proti meni. »Se spomniš,« se zapleteva v pogovor. »ko smo s polnimi jadri drveli po prelivu med Kornati, da je voda brizgala izpod kljuna in nam je veter pulil lase...« drugi dopolni pripoved; »...po treh urah takega drvenja pa smo opazili, da je na obali ves ta čas ob istem drevesu privezan isti osel!«

Ne vem, zakaj se tega prizora tolikokrat spomnim, domnevam pa, da zaradi mita o Sififu.

Veter nas je gnal naprej, tok pa nazaj.

Ponoči ne morem spati. Drugi, v kabini zdaj že hudo moderne jahte, kajti čas drvi in je že zelo današnji in slika močno barvna, glasno drgnejo svoje žrelne strune, jaz pa grem ven, v kokpit pod zvezde, poslušat nočni jok čiger in pljuskanje valčkov ob bok. Kje smo? Palagruža? Sušac? Tam nekje. V ozvezdju Jadran. Na morju. Na svetu. V veselju. Odprem si pločevinko piva in ob poku, ko se piksna odpre, glej zlomka, pride duh. Sedi zraven mene in kadi. Zavoham tobak. Duh tobaka, ki ga kadi duh.

»Na Hvaru si rešil Lepšo,« pravi duh. »In naš ugled,« mu odvrnem, »in rešil sem šestdeset mladih Čehinj, da niso popokale od smeha.«

Skoraj smo se zabili v plažo pred hotelom, polno Čehinj. Veter je postal hudoben, jadro ni hotelo ubogati, motorja pa ni bilo, in nas je neslo naravnost v Čehinje. Moral sem sesti v mali plastični čolniček, ki smo ga vlekli za seboj, odveslati s sidrom v njem na sredo zaliva in ga tam spustiti v morje. Bo prišlo, ali ne bo? Če ne bo, adijo Lepša in naš jadralski ugled. Prijelo je in po njem smo potegnili jadrnico proč od obale. Malo smo se ob tem tudi skregali. Odpluli smo, da se čimprej spravimo Čehinjam izpred oči...

Nekje na Dugem otoku, v majhnem zalivčku na zunanji strani, kurimo ogenj. Jerko igra na kitaro, drugi ležimo na produ in si podajamo steklenico črnega vina. Čakamo, da se ogenj poleže v žerjavico, da damo ribe gor. Noč je topla, oh, kakšni časi! Včasih se mi zazdi, da je tudi čas že duh. So mrtvi ti časi, ali se bodo še kdaj vrnili? Bomo še pluli, kot takrat, prijatelji?

Duh se vrne. Sedi malo vstran od ognja in dviga steklenico k ustom, čeprav gre njegova roka nekako čudno skozi steklo. No, saj za duha je to značilno.

»Skregali smo se, ko je prišla Lokica na ladjo,« ga spomnim, »ker je vrgla kovček, poln bikinijev in drugih cunjic na chart table, da sploh nismo mogli več do zemljevidov.«

»To je bila pač ljubezen,« reče duh.

Lokica je bila plavalosa plesalka iz plesne skupine Lokice iz Beograda. Na ladjo, sicer moške posadke, je vnesla nemir in razdor. Kabina je bila polna majhnih kopalnih hlačk, modrcev in eksotičnih dišav. Kar smo hoteli in počeli, je moralo biti

zaradi nje. Pri tem pa je pripadala samo enemu. Skiperju. To je, kapitanu. Njemu, ki je zdaj duh.

Ki je zdaj duh, ki me spremlja po morju. Moj prvi jadralski tovariš in jadralski učitelj. Prvi, ki mi je pokazal morje od zgoraj; sam sem namreč zmerom raje rinil pod vodo, za ribami.

Bil je odličen jadralec. Spretno je reševal situacije, v katere nas je sam zapletel. Znal je pristati v pristanišču, med druge ladje, z jadri, brez motorja, do centimetra natančno. Znal je pognati jadnico čez plitvino, ki je bila nižja od greza; tako, da nas je vse nagnal na en bok, da se je ladja dovolj nagnila. Drveli smo čez pol metra nizko vodo in pri tem preštevali ribice na dnu.

»Enkrat je pa res za las manjkalo, pa bi nas vse potopil,« mu rečem, ko plujemo mimo Unij, nazaj proti domu. Jugo nas močno poriva naprej, jadra ob obratih pokajo, kot bi streljal iz možnarja, in noči se. To bo še dramatična plovba!

A ne tako, kot takrat, kapitan moj, duh moj. S špinakerjem naravnost v udar kvarnerske burje! S špinakerjem, ki je tako občutljivo jadro, da lahko jadraš z njim samo ob najbolj stabilnem vetru – ne pa proti burji! Zato ga je tudi razcefralo na kosce. Alešu, ki je plezal po zajli gor, da bi snel ostanke, pa je odščipnilo kos riti. Celo noč smo rinili proti Premanturi in prišli tja vsi polomljeni...

»Tudi to je bila ljubezen,« reče duh, »saj veš, da sem imel randi v Ribarskih kolibah.«

»Pustiva to,« mu rečem, »bil si pač tak, kakršen si bil – malo ubrisan, ampak zanimiv. Prijatelju pa to že lahko rečem!«

Jemo v neki gostilnici ob morju, nekje globoko v južnem Jadranu. Pladenj se šibi od rib, ki pa niso iz gostilne, ampak sem jih sam ujel. V gostilni so tako prijazni, da nam jih spečejo. Vino, solato in kruh pa plačamo.

»Kot takrat,« se oglasi duh kapitana, »v Zatonu pred Dubrovnikom.«

»Sami šargi,« se spominjam, »ki sem jih ujel na Šipanu.«

»Na prepovedanem področju,« reče duh kapitana, »še migali so, ko si jih dal gostilničarju.«

»Rekel je, da se jim vidi, da so zmrznjeni. Da nas ne bi skrbelo zaradi »dozvole«,«

Duh kapitana umolkne. Vidim, da se je zresnil. Nekaj časa molče vleče iz pipe, jaz vtaknem par kosov ribe v usta, poplaknem z vinom, nekdo reče »na zdravje«, vsi dvignemo kozarce.

»To je bil moj zadnji rojstni dan,« reče duh čez čas.

Njegov zadnji rojstni dan. Na Jadranu, v prijazni gostilni v Zatonu pri Dubrovniku, z vinom in ribami, ki sem jih sam ujel. Zanj. Za njegov rojstni dan. V čast si štejem!

Tistega leta se je zanj čas ustavil. Ni bilo na morju, ampak na cesti. Dolgo je že od tega. Ampak, Rado, tudi kot duh si tak, kot si bil kot človek. Malo ubrisan, ampak zanimiv. O duhu prijatelja pa že lahko to rečem! Le prikazuj se mi še naprej, na vseh plovbah, do tistega mojega rojstnega dne, ki ga bom praznoval v svojem lastnem Zatonu.